

Български туристически съюз
ЦЕНТРАЛЕН СЪВЕТ

БЪЛГАРСКИ ТУРИСТ

Година XV.

Април — 1923.

Книга 8.

фот. Г. Трайчев

ЮМРУКЧАЛ

Врачански балкан.

фот. Ив. Кржстенов

ПО ЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

от Ст. Чилингиров

II.

След една голяма извивка, която опасва трите четвърти на Мездра, влака се отправя през хълмиста местност към спирката Руска Бяла. Капризите на природата, така щедро попиляни по Искърския пролом, се заменят с хълмистите наслоения на една необозрима висока равнина. Само отляво се протакат възвишенията на Врачанската планина, които заграждат хоризонта и спират погледа върху кждрите на своите лесове, пресечени, а нейде и съвсем прекъснати от тежки в своята сивота скали. На места планинската верига се сгъва, мени своето направление и крие в тъмнозелените си пазви, обрасли с джб и орешак, моя никога не сбжднат блян за отдиш и мир далеч от света и световната суета.

Скоро белите къшурки на врачанските лозя привличат нашето внимание. Някой продумва нещо върху лозарството на този край, но млъква. Главите ни се възвиват към тесния прозорец, през който като летен пейзаж от алпийско село се очертава и мени Враца. Сключения зад нея пролом разперя своите крила и почват да се откриват големите сгради на града, които се раждат пред очите в съжвръшенството на едно лятно осветление. Мжгливата винаги Враца сега е светла и чиста. Светла и чиста е и нейната гара, станала по-просторна и по-стройна, отколкото е била друг път. Перонът ѝ гъмжи от хора — празноделците на един работен еснафски град. Повечето, струва ми се, са чиновници, напуснали своята работа, за да погледнат през калейдескопа на живота и да научат, какво ново има в София. Тяхното любопитство ме заразява и аз слизам да видя, няма ли някой мой познат между това множество. За

щастие, такъв не намерих. И, опрял глава върху пречките на тарабата, аз чакам третия звънец и следя сцената на площада. Олющените файтони, които издават звуци на спукани камбани, се движат насам и на там. Пътниците, с тежки куфари и вързопи, прибягват до тях, изговарват нещо на висок глас и покорно зачат. Файтонджиите, с лица към фасада на гарата, невжмутимо поклащат глава назад. Не се уговорват. Пак тичат пътищи и файтони, разместват местата си като в шахматна игра. Отсреща едни се карат. Чувам: „не може, иди пеш. Ей го на града...“ И бича посочва зад гърба на возача — А ти защо си дошел? „Да взема пари...“ — Мръсник! не те е срам... Файтонджията отвърща с по-големи ругатни и пуца колата върху пътника. — Чакай бе, ще го смажеш! Я го гледай ти, звяр такъв, — викат изплашено няколко жени изеднаж. Техните викове, нападени в разстроена гама, потъват сред шума на файтона и в камбанното хлопане на неговите колела...

Бие третия звънец...

Сбогом, Враца! И твоите файтонджии знаят цената на своя труд и джната на чуждите кесии.

Припомням си: преди години се отбеляза с приличната печална тържественост двайсет и пет годишнината на Ботева. Тръгнали пеш и преспали в с. Мраморен, ние, след като се поклонихме на Милин-камък, поехме за Враца. Няколко километра вжн от града ни присрещнаха официалните власти и множество граждани. Пристигахме с група опжлченци и ние голяма част от софийското студентство. Вниманието еднакво беше устремено и към двете

групи. В града влязохме под гръма на топовните салюти. Дъжд от цветя, сипани върху нас от поставените в шпалир ученици и ученички валише непрестанно. Ние се насладяваме от умиление. По-тържествено посрещане не беше възможно в ония времена.

— Да живеят врачанските граждани, ура!..

Бурливото ура, подето от гости и от посрещачи, бие в стените на низките крайградски кжщурки и люлее подлепените с хартия стжкла...

Града плува в океан от възгласи и радост. Легендата, че врачанци не са били достойни за великия поход на Ботева, не е права...

В читалищния салон ни разпределят по квартири. Всички бързае да се отморим и да видим гостолубивите си стопани. От умора и засжхнала кал обувката ни тегнат като окови на престжпник, който чака своето освобождение. Ние — покойния поет Стоимен Панчев, П. Панайотов, един от първите преводачи и популяризатори на Максим Горки, и аз, бързае след члена на комисията.

Тук е... И захлопа с желязната халка върху голямата порта.

През измазаната с пржст стена се досеща широк двор, сред който се вижда отсреща горнята част на приветна кжща. Ние споделяме нашата радост. На добро място ще бждем.

Но оглушителния шум на халката не престава.

— Трябва да няма никой...

— Че как така, — нали знаят, нали...

Члена на комисията повдига рамене, поглежда списжка и ни повежда към друга кжща.

И там сжщо... Няма ги. Вървиме към трета. Там вече нашия водач стана по-практичен: натисна с коляно портата, бутна ни в един засенен от овошки двор, извини се и замина бежишкoм да настанява все така и други гости. Ние, останали сами и вжоржжени с всичката си смялост, покачихме се по стжлбището и зачукахме с прегжнат показалец парадния вход на една доста спретната кжщичка. Никой не отваря. Тржгнахме обратно с приведени глави. Току до вратата ни присреща стопанина, яхнал на муленце. В недоумение той ни поканва. Ние чакаме да си настаня муленцето.

— Та гости, а? — и потжва зад кжщата. Минават минута, две, три... пет. Вратата се открехва разядосана жена показва глава.

... Че чисти ли сте я?..

Сконфузени, ние връщаме назад без поглед и без дума... На улиците поутихнало, но все пак необикновено движение и висок говор. Някой пийнал от врачанското вино, реве: „Да живее Враца!“ Гласа му като шепа захвърлен прах се пилее над главите ни. Никой не го подема. Мжлчат. Мжлчим и ние. А вечерния здрач дърпа по невидими нишки спотаената в пазвите на клисурата нощ и я настанява за сжж над нашите сведени глави...

„Да живее Враца!...“

Така беше тогава. Сега, казват, не било тжй. Моля за прошка от днешните врачанци.

*

Но моя поглед го примамват пак пазвите на планината.

В една от тях се подава запустялата постройка на манастира „Св. Иван Пустя“, строен през XV век и сега изоставен от своите иноци, примамени, може би, от калта на низините и от близостта на града. Планината не се оглася вече от черковното клепало и не подканя то към бдение огрешените от живота, за да постигнат чрез него живота на вечността. По каменната пжтечка от килиите до малката черквица не хлопат в рано утро и при залез слжнце чехлите на божиите служители, смилено запжплили с броеници в ржка към обкованите двери на заживелия сред полусенки храм; не огласят нестройните им песнопения старинно изографисаните му стени, не дири и душата пжтя към надземието. Празник тревясалия двор не кжнти от необузданата глжчка на богомолците и не се преливат пжстрите им премияни с цветните игри на свещници и полюлеи вжтре в храма. Мжртвината на едно минало се разстила вече наоколо, смущавана понявга от врясжка на прибрано за почивка козе стадо или от кресливите подражания на неговия пазач. Джха на тамяна, който подема душата към небето, е задушен от тежката воня на пжрчовина, за да прикове по-здраво о земята едно някога възвишено сжществуване. И човек при гледката на това запустение неволно се замисля върху станалата промяна. В ума му се заковава вжпроса за неговото битие и той с настойчивостта на една потреба и с бояжжнта на една немощ се мжчи да отгатне, кога е бил на прав пжт: когато общувал с Бога ли, най-малко, когато е вярвал в общуването с него сред тая планинска самота, или когато е внедрил в шумните стжжди на общественния живот своите земни дни, направил себе си центжр на вселената и повярявал вжв високото си призвание да бжде „Аз над всичко“, както недомислено бе се изразил един наш сжжотечественик, недокимасан поет.

Човек се замисля... Впрочем, кой ли е пригоден да се замисля днес над възвишеното, когато крилата на неговия дух отдавна са залепнали в калта на непревжршените му грижи и очите му, вперени върху натегнатите им пера, не виждат друго, освен миязми и смрад — великите постижения на още по-велики устреми през последните десетина години? Край мене сж сжщите разговори върху политиката, подети от други лица, и сж сжщите вжздишки и недомжлжвки върху туй, което е и което трябва да бжде. Всеки дири своето лично бждеще в сждбините на Китай, в мжлчанието на японския Микадо, в кихавицата на Ленина или в интелектуалното безволие на Уйлсона. Загубения морал е в устата на всички, всеки рови в пустите гжрди на други, но никой не наджжрва в своите, за да види, дали е останала забравена някжде из тях поне една капка от нравствената чистота.

— Как, минахме ли Бабино-Мало — втората

станция след Враца, в която пътниците за Вършец трябва още веднаж да си проверят парите?...

— Да, вече сме към Криводол.

Мене ми става мъчно за пропуснатите гледки. От тука нататък планината почва да бяга от влака, за да го обсади от всички страни с хълмиста равнина. Далеч към юг окото се мъчи да долови сипеите на Котля, а по към запад островършията на Тодорини кукли и конически сложените фигури на двата Кома. Отпред — на север — се разкрива веерообразно равнина и се върти отдясно към ляво. Центъра на тоя веер сме ние, а неговата джга се губи в синкавите приливания между земята и небето. Но тая широта за погледа е кратка. Хълмове и пресечки на линията му пречат да се опива от тази просторна гледка и той неволно се отправя към дълбоката синева на зенита.

Никъде в България през летен ден небето не е така чисто, ясно, светло и високо. Като необозрим купол то не тегне над нашите глави, а се дига леко над тях, за да ни примами със цялата душа.

Изтъкано от ултра-маринови коприни, прозрачно като въздуха под него, спокойно отдъхва то на своите леки крила, спуска се и подема, сякаш, за да запази равновесие. По него се плъзгат пухкавите облачета на летния джх, приближават се към слънцето и бързо затичват далеч от него, обгорили с пламъка на разжежено злато своите тънки, бели премияни. Под тях подстрелнат пестроцветните осойки и паднат като ранени зад натрупаните кръстци. Понесла се на възбег по своя витлообразен път, пърхова чугулича сипе върху главите ни своите трептения, които падат като подхвърлени стъклъца и разсипват в металически звуци своето последно страдание.

Аз скърбя, че мълчаливо съзерцавам тия хубости на нашата северна равнина. Искан ми се да извикам на своите съпътници и да ги нахокам за тяхното светотатствено държане в най-свещения храм, през прага на който може да престъпи тяхния крак, но ме възпира задружния им смях. Дватама пияни цигани от Криводол продължават още разказа за своето арестуване в Враца и будят веселост у всички.

— Та вие трябва да печелите много, — пита един от съпътниците.

— Много ли, малко ли — по триста лева на ден. Сто като изпие човек, може да стане пиян и пак да артист двеста.

— Какви сте?

Циганите казват, че са „демирджии“ и пак започват разказа за своите забавни приключения...

Паравозът изписква. Ние сме вече пред голямата и чиста гара Криводол. Зад нея се простира селото, за големината и благосъстоянието на което може да се съди от китните, нови къщички. Бюфета на гарата гъмжи от хора. Към него се отправят и дватама цигани, посрещнати с прегръдки и целувки от своите дулцинеи. Но винения джх на дватама фараоновы потомци отблъсква нежните им половици назад, застава ги да трият с ръжав попуканите си устни и

да бързат ведно с тях в бюфета за възстановение с оканица на разрушената хармония. Смят се и актьори, и публика. Някои по-любопитни влизат ведно с тях в бюфета, за да бждат свидетели на нови умилителни сцени. Действието се отдалечава, но и влака се бави доста.

Досадните престои по гари и по спирки тука ми се виждат кратки. Топлия летен ден, разхлаждан от джха на полегналата за отдих равнина, срещните плоскогория, зелената край Лома и обвитите с ореола на труда кръстци ме привикват към себе си и аз искам да остана по-дълго при тях. А това небе, това модро море на вечността! който не го е загубвал макар за малко, той не може да разбере, колко безсмислен е живота без него. И нов спомен ме полюлява в майчински скути...

Далечен град на северна чужбина. Богатства, наука и живот. Ние стремглаво се хвърляме в неговия водовъртеж. Като марионетки ние се движим из улиците, любопитно се взираме в непознатите физиономии, вслушваме се в чуждия говор и тръпнем с тревогата на голямия град. Погледите ни едва достигат до покривите на многоетажните здания, впиват се в техните мъгливи очертания денем и в разпухлите им светлини ноще. Но скоро, свикнали с многоликото разнообразие, ние замечтахме еднообразно многоличие. Игра на думи? Не. Замечтахме за небе. И ние двама — аз и другаря ми Ж. Ч. — почнахме да го дирим. Но не го намерихме такова, каквото бехме свикнали да го гледаме от деца, нито в Берлин, нито в неговите предградия. Вместо небе, над нас тежеше някакъв мътен поток, надвиснал над земята, тежък и мръсен като нея, И няма да забравя никога тоя ден, когато ние решихме да намерим по-не подобие на небе. Пътувахме половин ден с влака на юг. И, все пак, колко голяма беше нашата радост! Легнали на гръб, ние прекарахме остатъка на деня в съзерцание на неговата дрипава бледнота... И спомняхме, и спомняхме нашите невръстни години, прекарани само под грижливата ръка на Онзи, който бе окрасил своя палат с най-хубавите багри на синевата само над нашата родина...

Влака спира по наклон на рътлината. До нас, отдолу, като елипсовидно огледало се хубавее малко езеро с двуетажна постройка на долния му край. В тишината се чува хлопането на кречетало. Воденица. Но никой не обръща внимание на него. Рътлината е плешива, плешива е и равнината около езерото. Само по-оттатък низка вадича разкрива плитки палдинки, около които се гушат малки селца. Ние сме в Палилула. Но селото — като повечето наши села. Само това езеро-извор, прилично на девненските извори, няма много подобия на себе си. И, все пак, в него плуват само биволи, които с опжнати вратове гледат през бялото на очите си черното чудо-вище над тях.

До това село са намерени и твърде интересни остатъци от дълбоката древност.

Престоял едва минута, влака се отправя нататък, за да спре на възелната гара Бойчиновци, от

която се отбива линията Фердинанд — Берковица. От далеч гарата и разхвърляните нови постройки около нея правят впечатление на селище, което тепърва има да расте, и което вече е начертало линиите на своето значително развитие. Перонът е пълнен с хора, а паралелните линии са натрупани с товарни вагони. На юг от гарата се издига планинска височина, покрай която пълзи лениво бистроводната Огоста, но самата гара е сложена на една идеално равна поляна, която достига до височините на селото Минкова махала, прочуто по най-добре обзаведения чифлик в България, стопанисван от шуменците братя Харитови.

В Бойчиновци става срещата между двата влака от София за Лом и от Лом за София. Закъснението на последния влак ми дава възможност да поскитам по равнището и да се отморя в бюфета, с каквото твърде малко градски гари могат да се похвалят. За това, може би, е и толкова пълен. Тук е мястото за среща между берковчани, фердинандци, врачани и ломчани. Разговорите им са делни. И защото небето, чисто и просторно, седи високо над тях, затова и хората тука не се стремят към него. Па и за какво им е потривало то, когато във всяко тяхно движение се чете едно завидно охолство.

А последният се хвърля толкова по-силно в очи, колкото повече се приближава към Лом. Това охолство се чете и в село Метковец, което празнува за пръв път в България 25 годишната дейност на един свой учител, учителствувал непрекъснато в него. Благосъстояние се чете и в с. Брусарци, от дето се отбива клонът за Видин, и в Сталийска махала, бялата гара на която навява особени радостни чувства.

Влака се носи по равнище, от прозорците на вагона се откриват широки еднообразни гледки, но все пак пълни със своеобразни хубости. Ръцете на Бога и на човека се сплитат, за да създадат нещо, което примама и теши.

Еднообразието на картината се руши от върбаляците на реката Лом, която тежко мъкне своите кални води, забравил да прибере в нехайната си ленивост голяма част от тях, прикрити в низините. Но разсърди ли се, Лом забеснува, върхлети отгоре им, прибере ги и ги замъкне към Дунава, за да наводни част от къщите на своя едноименик. И града Лом не смее да се простре край голямата славянска река, защото реката Лом не позволява. Всеки трябва да знае своя път: единия да се стреми към Дунава, а другия да бяга от него.

ЗИМЕН ИЗЛЕТ ДО МУСАЛА

от Пейо

Един хубав ден сред мрачното и подгизнало време, настъпило след топлите пролетни дни в края на март. Сякаш светъл лъч разкъса за миг бурните облаци, да ни вести блага вест, и се скри пак, сподирен от гнева на обезпокоената сивота. Синьо, ясно небе изпъква тесния хоризонт, що ни откриваше мястото на нашата нощувка. Трепетно се споглеждахме един друг и впирахме очи към дълбоката синева нагоре, сподавяйки изблика на чувствата си от страх да не уплашим издебнатия хубав ден.

Слънцето вече позлатяваше вършините на дърветата по билото на Маркуджика, когато ние се сбогувахме с гостоприемния ни хазяин и се запътихме, изпънени с големи надежди, към целта на нашия излет. Бяхме десетмина. Кой можеше да повярва, когато Павле, нашият славен председател, възвести със свойствен му тържествено-ироничен тон на последния среща пред Великден целите, които Алевковци смятаха да гонят през празниците, и между другите нареди и нашия, отдавна замислен набег към върха на върховете в нашата хубава родина, че в уречения ден и час ще се намерят толкова охотници за един сериозен, бих искал да кажа, алпийски излет? — Младите ни другари, сѐ отбор момчета, вдъхваха доверие и усиляха вярата в успеха на нашата „експедиция“.

Малко след часа 6 ние поехме пътеката, що се

отделя от шосето туку срещу входа на летния дворец Царска Бистрица и лази бавно нагоре из висока борова гора по стръмния склон на Маркуджика. Влагата и мъглите през последните дни бяха осребрили гората. Ситен скреж покриваше клонките на дърветата и до най-тънките им разклонения, и до върховете на иглиците им и придаваше на горския въздух една нежна ефемерна мекота.

Снегът хруптеше под краката ни, опирайки се здраво на грубите ни удари. Донякъде по пътеката личяха стъпки, даже слабо се очертаваше нещо като пъртина. Пресният сняг от последните дни бе малко позаличил следите, но не създаваше никаква трудност за движението. Старият сняг под него бе достатъчно твърд, за да издържа тежестта на един добре снаряжен излетник, а новият бе много малко, за да пречи на движението.

По-нагоре старата гора отстъпва място на по-млада и по-светла. Ние можем да видим вече и други кът от небето и да се уверим, че то навсякъде е ведро и ясно. Навлязохме в горната долина на Бистрица. Погледа ни се спира на страхотните Ситняковски скали в ляво, които дремяха още в сянката на утрото. Мрачни и навъсени те извикват във въображението ми спомена за лобната скала на стария Царевец. Тук картината е по-правдоподобна отколкото в оригинала. В десно първите лъчи на слънцето оза-

Долината на Бистрица в зимна премяна

фот. Любо

рват върховете на стръмния Маркуджишки рид. Постепенно гората намалява, редее, и белият плащ на зимата завладява все по-вече и по-вече хоризонта. Все повече почва да се чувства пресният сняг, който тука бе по-голям, и скоро трябаше да почне редовната смяна на първоходеца. Никъде обаче не стана нужда да се употребят напжтилата (ракети), с каквито впрочем бяхме се запасили почти всички.

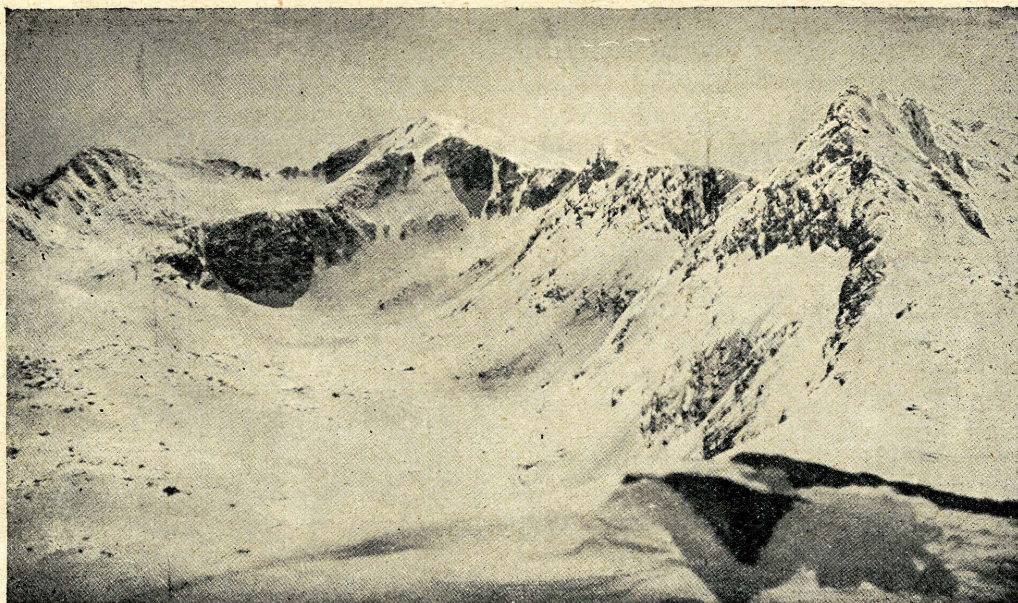
Слънцето ни огря към края на гората, там дето почва вече онова джанабет дърво, което лете — види се за да отмжсти заради името си — сжздава най-тягостни пречки на безпжтния бродник. Сега то бе кротко, хрисимо, и ние можехме да бродим на длжж и на шир в неговата мера и да си изкараме всичкия яд, набран през лятото. Стегнат в здравия обржч на зимата, само вършините на неговите криви крайници стърчеха над снега, а по-нагоре той сжвсем се изгуби под дебелия саван на планината и ние свободно насочвахме пжтя си в права линия към желаната точка.

Проджлжавахме да вървим по долината. Минахме двата големи камжка, единия в ляво, с прихлупения полслон зад него, сега изпжлнен до половина сжс сняг, другият от десно, малко по-горе от пжрвия, и жърнахме в джното на долината пжрвите чуки от масива на нашия великан. Малко по малко те се изместваха в ляво, показва се гребена на самия връх и не след много светна на слънцето и снежното му чело. Вжзторжено ура посрещна героя на днешния ден, чист, светжл, горд в своето усамотение. И неволно всички ускорихме крачките, като че ли само няколко минути ни деляха от него и ние бжрзахме да скжсим и тях!

Малко по-нагоре обикновената пжтека слиза в реката, минава на другата ѝ страна, кждето в стржмен зиг-заг между клека се изкачва нагоре и продължава нататжк по десния ѝ бряг. Така тя избягва

прорязания по-нататжк от дерета и скали и обрасжл с непроходим клек стржмен западен скат на долината и хребета, що се спуска от горния му край към изток и запречва долината, и се насочва право към завоя на реката в подножието на величествения Денъ, който все още се криеше от очите ни. Днес нашият пжт е друг. Сега за нас нямаше дерета, скали, клек, които да ни отклоняват. Па и не мислехме да гоним изрязаната в стржмните урви край езерата пжтека, от която вечният изравнител снега сигурно не бе оставил ни следа. Пжтят, който трябаше да ни изведе до върха, бе обмислян не един пжт. По стржмните преспи, които изпжлваха всички гжнки по склоновете на езерните циркуси и ги правяха още по-стржмни, като заличаваха всяка дияр от пжтека, бе и трудно, и опасно да се ходи, особено сега, след като предните дни бе паднал нов сняг. По такива места сжстоянието на снега може на всяка стжпка да сжздаде непреодолими препятствия, а след нов сняг винаги има опасност от падане на преспи (лавини). Не чухме ли тжкмо тези дни за паднали големи преспи в Илийна река и Бели Искжр? Особено трудна и пжлна с неизвестности си представявахме най-горната част от пжтя, която извежда на самото било под върха. Затова нашият план бе да се изкачим, още преди да стигнем до езерата, на билото на хребета, който се спуща от Мусала право към север (между Бели Искжр и Бистрица) и в горния си край образува западната и северната страни на големия Мусаленски циркус, и от там по билото на скалистия гребен да изкачим върха, като предполагаме, едно че там снегжт ще е по-малко, и друго че ще избегнем стржмните преспи и вжобще опасността от падане на преспи. На този пжт се бяхме установили с Павле от по-рано и сега искахме да го опитаме на дело.

Така ние продължихме по лавия бряг на ре-

Мусала и неговите стражи

фот. Пейо

ката, като постепенно изкачвахме склона в десно, държайки посока право към една огромна черна скала, която резко изпъкваше върху бялата гърбица на хребета, ще се спуска от билото на склона към реката. По тоя път ние продължавахме да се любуваме на обляния в слънчев блясък Мусала, ярко открояващ красивата си фигура на дълбоко синьото небе в джното на долината. Едва когато наближихме хребета, който препречваше долината, върхът се скри от погледа ни, за да ни изненада още по-тържествен, като стигнем горе на билото.

На последните клекови клонки, които стърчаха тук-таме над снега, седнахме да закусим. Бехме вървяли повече от три часа и чувствувахме нужда от подкрепление. Па и предстоеше ни от тук нататък по-сериозна работа. До тук снегът, макар и да затъжаваше под краката ни, все още бе твърд и поради сравнително слабия наклон на пътя ни не представяше особена трудност при движението. От тук нататък трябваше да увеличим наклона и да се насочим към билото, като пресечем преспите туку под него, натрупани от снега, който южния вятър отвяваше от горе.

Докато закусвахме и почивахме на завет, изложихме гърбовете си на палящите лъчи на пролетното слънце, погледа ни плуваше в чистото лазурно небе на широко открилия се на север хоризонт. Никакви облаци не смушаваха нашите надежди за ясно време през деня. Там в далечината се извиваше крхшната снага на Стара Планина с редица снежни върхове, които блестяха на слънцето, весели, засмяни, поздравяващи животворящото пролетно слънце. От стройния Ком дори до Еленския Балкан цялата верига сияеше под неговите лъчи, а по средата тържествено се кланяше мощната фигура на балканския пжрвенец Юмрукчал.

От тук ние продължихме още стотина крачки в същото направление, докато стигнахме гжнката, що напречния на долината хребет образува при отделянето си от северния Мусаленски склон, която използувахме, за да се изкачим на билото на последния. От начало свърнахме на север, па на северозапад и в широка джга извихме към юг. Тук вече стръмнината бе значително по-голяма и снегът помек, краката затъваха 20—30 см. и ние трябваше да правим чести минутни почивки, които правеха изкачването още по-отекчително. Нам се струваше, че колкото по-високо се изкачвахме, билото като че ли се огдалечаваше от нас. Най-сетне ние го стигнахме (на кота 2599 по картата 1:50.000). В миг пред нас се откри дивна панорама: цел хаос от върхове, хребети, скали и преслапи, които в своята бяла премяна изпъкваха особено релефно, с всичките си гжнки, тераски и извишения. Ето там в десно бялата чалма на Попова Шапка, по-нататък страхотните жбери на Рупите и надвесилия се над Рилската река Еленин връх, до него оттатък гордата глава на Малийовица, а зад нея вечно засмяната Дамка. В лево от тях, към юг се редят в новия си образ стари познайници от централния дял на Рила, разхвърляни в безпорядък край високите долини Маринковица и Тиха Рила и около Джендема. Скакавица, Драганица, Шишковица, Сухия чал и Иосифовица изпъкват предния план, зад тях Джендема, Джбрава, Кйоравица, в лево Канарата, Агнелов връх, Узун Тепе, Аладжа Слап. А пряво на юг, ей там нашия герой, величествен и тържествен по сред достойна свита, ни праща привет и подканя да си помислим още веднаж, преди да се решим да го безпокоим в владелческото му усамотение.

На около триста крачки пред нас почва скалистия гребен на циркусния венец на Мусала, който

трябаше да ни отведе на върха. Павле насочи бинокъла си нататък и някак си иронично и същевременно безпокойно ме попита, дали наистина съм минавал по този път до върха. Аз се почувствувах малко засегнат от недоверието, което долових в тона му, но загледан в скалистата чука, що препречаше пътя ни, с нейния отвесен спуск на изток, към изпъкналостта с дебел сняг циркус, и вратоломни преспи на запад към долината на Бели Искър, аз като че ли сам почнах да се съмнявам, дали действително съм минавал по този тесен и пресечен гребен. Да, аз сляхох веднаж от върха по този път. Това бе в началото на есента 1919 година.

Но тогава всичко имаше по-друг изглед. Па и в обратна посока (сега впрочем едва ли по-добър откодето в права) той не ще ми е направил това впечатление. Но можем ли да се върнем от тук, вече така близу до желаната цел, в този хубав ден и при сравнително не лош сняг? Това би значило да капитулираме не вече пред непреодолимите атмосферни условия и невъзможното състояние на снега, а пред мъжното изкачване.

Трябаше да се намери един път. И Павле свика другарите на коренен съвет. Любо и аз се запяхме към съседната кота, която завършва венча на Мусаленския циркус от север, да поогледаме положението по-отблизу и направим някоя и друга снимка за спомен. Снегът по билото бе замръзнал и краката пристъпяха като по паркет. Как леко и плавно

се носеше тялото напред, а душата плуваше в захлас при вида на стройните алпийски (сега истински алпийски) фигури на рилските великани. И ето пак погледа се спира на оная држзка чука, що нахално препречя пътя ни, измерва, блуждае, чертае планове и пътеки по непрестъпните ѝ стремени.

Ние сме на възвишението на северната циркусна ограда, тъкмо срещу Мусала. Цялата долна половина на циркуса, в която се гушат три езерца сега образуваше едно общо корито, почти изравнено от снега. Само отсреща се чернееха скалите на склона, който се спуска от върха на Мусала към изток-североизток и отделя горната част на циркуса, в която се таи дълбокия Бузлугйол. От ляво

една черна ивица очертаваше източния вал на коритото, от който загладени преспи слизаха чак до долните бистришки езерца, които също представляваха едно грамадно корито, изпъкнало с сняг. А високо около тези корита скалист венец от стръмни, мрачни чуки, сякаш сурови стражи пазят девствеността на царски покои.

И най-суров от всичките ни се струваше нашият съсед от десно, нашия най-близък враг. При спомена за него окото неволно търси дирите на царската пътека през циркуса за върха. От тук пътят през него като че ли не изглеждаше тъй

страшен, както си го рисувахме нашето въображение от далеч. При здрав сняг човек би могъл леко да стигне до последния завой на царската пътека (гледано от тук, в ляво от изпъкналите скали, между които се спуска един стръмен сипеи, сега преспа). До тук опасността е само в снега. Нагоре обаче, последната малка част от пътя е твърде проблематична. Стръмен, извънредно тесен снежен ръб води от завоя към гребена под върха. Самият гребен е покрит по цялото си продължение с надвесени над циркуса преспи и без разсичане на тези преспи е невъзможно да се изкачи човек по ръба горе на гребена. А пресичането им от долу на такова изложено място е свързано голяма опасност и едва ли би могло да се извърши.

Но сега нас ни интересуваше пътя по гребена.

На където и да се обжрнем, след минута две поглежда пак се връщаше на нашия недружелюбен съсед, като че искаше да провери, да ли не се е махнал от там. Дошли непосредствено срещу него, от близу ние виждаме само по-добре мъжнотиите на преминаването му. Има две възможности: направо по гребена към върха му или косо през преспите по западната му страна към ръба, що се спуска от върха на запад, и по тоя ръб нагоре. Отначало втория път изглеждаше по-привлекателен. Но колкото повече го приближавахме, толкова по-ясно личеше стръмнината на преспите, които трябаше да пресечем: ако снегът бе твърд, едно подхлъзване би ни стоварило неочаквано в Искъра, а оказаше

Алеко (2735 м.)

фот. Пейо

ли се мек, стоварването можеше да стане по-плавно, а възможно е, ако под пресния снег има и замръзнал стар, при пресичането на преспата тя да се откъсне от основата си и да повлече цялата дружина без време към оня свят. Така най-безопасен, макар, може би, малко по-труден, си оставаше пак пътя право по гребена, през върха на чуката.

Всички тези съображения обаче се затвърдиха в мен едва след като случая наложи горния път. Снегът близу до гребена бе твърд, до като малко по-ниско се затъняваше доста дълбоко. И по линията на най-малкото съпротивление ние поехме пътя нагоре. Скоро обаче и тук снегът почна да не задържа. Гребенът стана съвсем тесен и бе покрит с надвесени преспи, по които бе лудост да се ходи. А под гребена снегът бе мек. Стржмината ставаше все по-голема, а и първата скала, що стърчеше над снега, изглеждаше да не може нито да се изкатери, нито да се обходи. Трябаше да се обкръжим пак към долния път. Но той остана твърде ниско. Прекосихме направо под първите скали на склона и зад тях се изкатерихме по снега сръмно нагоре над вторите скали оттажк и по един тесен ръб от навейн сняг излязохме от там пак на билото на гребена. Тук снегът бе съвсем рохкав, затъняваше на места до пояса, и трябаше да се ходи много предпазливо. На-

горе трябаше на всяка крачка да се почива, особено до изкачването над вторите скали и оттам по снежния ръб до гребена. По самия гребен снегът бе по-малко и, след като мине един двама, се очистваше от скалите, които, стржини и хлзгави, не позволяващи при това никакво обхождане, създаваха големи трудности в движението. Необходимо бе най-големо внимание и предпазливост, тъй като гребенът тук е много тесен, в лево от него отвесна пропасть, 250—300 метра дълбока, в десно стржмини преспи, края на които не се вижда. На много места ставаше нужда да се употреби въжето, на което се бе навързала групата за по-голяма сигурност. По една изгладена плоча, дълга около метър и половина и

широка един метър, не много наклонена, но издаден (надвесена) на двете страни на гребена, можеше да се мине само пълзишком. Един отвесен блок, който стърчеше метър и половина над снега и не позволяваше никакво обхождане, биде преодолян само след като забучихме моята ледокопка дълбоко в снега, та да образува нещо като стъпало, което да позволи да се подеме човек нагоре. За мене бе особено трудно да се изкатери отгоре, понеже по гладката му горна повърхност не намирах, за какво да

се заловя с ръцете. Веднаж горе, аз подадох ръка на следущия, той на третия и т. н. другите минаха сравнително по-леко. По-горе няколко скали се бяха сложили така, че, без да позволяват обхождане, изостряха гребена до толкова, щото на това място човек трябаше да седне върху им ездешком и така да се придвижва напред, докато ги премине.

Когато след 3 часа изкачване (от подножието ѝ) и последният човек стъпи на върха на чуката, всички си отджнаха с видимо задоволство. Една успешно завършена борба, едно спечелено сражение лежеше зад нас. Как расте човек в собствените си очи след едно преодоляно препятствие. Не чист спорт, не лудешки пориви и акробатска смелост, а едно съчетание на умствени и физически усилия ни дава най-ценните преживявания, които ни издигат

в собствените ни очи, каляват волята ни, затвърдяват вярата ни в самите нас. А такова съчетание на дейността на духа и тялото ние намираме само в алпийските (или подобните там, у нас, зимни) излети.

От тук нататък вече нямаше никакви препятствия — освен стржмината на пътя и снега. Не по-лош от сутрешния, той сега се чувствуваше неприятно от изморените крака. Бавно, с кратки почивки стоешком, изкатерихме гърба на втория страж, що ни делеше от Мусала, и поехме в зиг-заг към желания връх, сигурни в победата си. Тънките облаци, що бяха засенили небосклона над него, докато се борехме с първия му страж, бяха изчезнали и снегът блестеше на яркото пролетно слънце и гореше лицата

Мусала (2927 м)

фот. Пейо

ни. Още при излизането ни от долината на билото ни посрещна слаб южен вятър, който не пречеше на движението, но при спиране проникваше през дрените и ни смръзваше. За да избегнем по-дълго стояне на върха, спряхме на припек десетина минути под него за последния почивка и закуска.

В часа 4 и 45 минути след обед, десет часа и половина от Царска Бистрица, ние стъпихме на Мусала. Дебел сняг покрива цялата гърбица на върха и надвеса преспи над циркуса. Само една малка площ от южната страна бе отвейна и тук-там по нея се показваха китки изсърхнала трева. По продължение на целия гребен стърчеше издана над пропастта широка снежна стряха — надвесни преспи. Каменната камара на върха бе закрыта цялата от снега, а построената миналото лято дървена триангулационна пирамида стърчеше още няколко метра над него, чиста, омиа, без нито една снежинка, нито един кристал по нея. Ние се наредихме около нея, търсейки завет, да се полюбуваме спокойно на великолепната гледка. Набързо оглеждаме целия хоризонт. Погледа хвърка от връх на връх, от чука на чука, като отминава бързо виденото от по-ниско и иска да долови нящо ново, скрито, да проникне в всички кътчета на тоя потаен мир, да види, как стои зимната премяна на старите познания от знойните летни дни. Само юга бе закрыт от широк пояс къдриви бяли облаци, над които крадишком надигаха бялите чуки на легендарния Пирин.

Слабият южен ветрец пронизваше и подканяше да вървим, а напредналото време ни караше да мислим за връщане. Никому не мина през ума да се върнем по същия път. Впечатленията от преживяното през последната част на изкачването бяха още много силни, за да позволят да си представим хладнокръвно, като как би било слизането по същия път. Един от младите ни другари само поиска да знае, как се зове оная дрзка чука, виновник на двойното ни тържество. И най-добрата карта, с която разполагахме (1:50.000), не даваше отговор на този въпрос. Гледан от долините неизпъкващ значително над гребена като обособен връх, той не бе заслужил още вниманието и на народния кръстник: доколкото знаехме бродилите по-често по тези места, той нямаше свое име. Но в нашия път той изпъкна като ясно обособена величина и в неписаната книга на нашите спомени той трябваше да запази своя чин, да има свое собствено име. И ние му дадохме името на нашия патрон, Алеко.

В часа 5 вечерта ние потеглихме назад т. е. надолу. Опитаме да използваме на слизане обикновения път през циркуса, се натъкнахме още в началото на непреодолимата (за нас, при състоянието, в което се намирахме) пречка, която създаваше надвесената над циркуса гребенна преспа. Достигането на оная завой на царската пътека, за който бе дума по-горе и от който надолу имаше всички изгледи за едно успешно слизане, бе твърде деликатна и свързана с голяма опасност операция, която нашите изморени

мускули едва ли биха могли да извършат с успех. Не оставаше друго освен да поемем пътя, който Павле предлагаше още от самото начало, именно през Маричината долина. Той се обзираше от горе почти целия и не изглеждаше да ни изненада с никакви големи трудности. Снегът от тази страна (южна) бе по-здрав и слизането вървеше леко. Наклонът бе доста голям и ние напредвахме бърже. Държахме се на западната страна на гребена, който слиза право на юг към седловината между Мусала и Маричините върхове. На около една третя от разстоянието между върха и седловината от гребена се отклонява на изток към стръмен хребет, по който пътеката в зиг-заг слиза в дерето на поточето, което извира под самия връх. По този хребет насочихме и сега ние нашия път. Стигнахме на тераската в дерето ние прекосихме през нея и продължихме косо по хребета, що слиза от Мусала на изток към Студения чал, и слязохме в Марица при една колибка от клекови клони в подножието на Студения чал. Слизане по направление на пътеката от тераската направо в Марица бе невъзможно, тъй като целият клек по склона бе покрит със замръзнал сняг, който образуваше отвесна стена до долу. По целия път, докато стигнахме в гората, снегът бе замръзнал и стъпките ни едва личаха по него. От тук изкачването би било сравнително по-леко, макар и стръмнината под върха да е значително по-голяма.

Целият лабиринт от клек в долината бе закрыт от снега и нашия път малко се отклоняваше от правата линия. Притъмняваше вече, когато навлязохме в гората, и в нея не забелязахме, кога сме минали Саржъйолския път и ударили надолу по Марица. Грешката се разбра б. време и ние скоро се отзовахме на пътя, който личеше само по сравнително по-правилната просека в гората. На много места, особено по-отворените, навалия сняг сливаше двата бряга на пътя, заглаждаше склона, в който този бе изкопан, със стръмни преспи, пресичането на които ни създаваше големи мъчнотии. Бъдеха ли по-широки, минали благополучно на другият им край, ние трябваше да се озъртаме в тъмнината за продължението на пътя. Нощта бе ясна, но месечина нямаше, светеше ни само снегът, дето гората не бе много гъста, да задуши и неговия блясък. Движехме се много бавно — едно поради умората и друго поради тъмнината. А и пътя тук водеше повече нагоре, отколкото надолу. Студът почна да се чувства по-осезателно. Но преживяното през деня крепеше духа, всеки от нас се мислеше за победител и крачеше бавно, но самоуверено напред.

Една слаба светлинка на един завой в гората, посрещната от дружно радостно ехо! тури към 10 часа през нощта край на нашите изпитания. Самоковски туристи бяха излезли да прекарат празниците като нас всред самотата на природата и се настанали в една от бараките на трупчиите в страни от пътя. Стоплени и отпочинали при тях, първата ни работа бе да позалжем стомасите си с остатъците от дневната дажба и да приготвим съседната барака за нощуване...

ПЕЩЕРАТА „ЛЕДЕНИЦА“

от професор Ж. Радев

В връзка с разходките, които направихме по карстовия терен на Врачанската планина и то специално по Леденишката съпа долина, аз обещах да дам едно кратко описание на пещерата Леденица, която се намира в низката северна част на тази долина.

Пещерите сж надлъжни полегати или хоризонтални кухини в варовиковата маса на варовиковите терени. По-рано те са привличали вниманието на любопитните единствено поради своята чудноватост, поради формите, които се образуват в техните кухини, поради хидрографските явления, що се извършват в тях, поради своята грандиозност и пр. В последните времена обаче изучаването на пещерите и пещерните кухини стана едно помощно средство на геологията, на геоморфологията, на карстовата хидрография и място за събиране на материяли от дилувиалния живот на земята, а също и за предисторичния живот на човека. Поради това изучаването на пещерите днес не става по старата чисто топографична метода, а по общите природонаучни методи за чисто приложно научни цели.

Карстовите варовикови терени процеждат и попиват в своята маса валежните води. Процеждането се продължава до тогава, докогато водите в варовиковата маса стигнат лежащите под тях непроницаеми пластове. В този момент водната циркулация в скалите, от отвесна или силно наклонена, се обръща в хоризонтална. Като резултат на падащите метеорни води и на надолните посоки на движение на водите се явяват, както видехме типичните повърхнини карстови форми, а като резултат на хоризонталното движение се образуват подземните канали и големите пещерни кухини.

В зависимост от различните стадии на развитие на изветрителния и ерозивен процес в карстовия терен стои и степента на развитието на пещерните канали. Често при промяна нивото на карстовата вода и на непроницаемата основа се започват редица хоризонтални отводнявания, резултат на които се явяват и редица една над друга пещери. В такъв случай горните са стари напуснати водни русла, а в долните още продължава процеса на образуването. Варовиковата маса на планините не е от еднаква твърдост и гъстота. Често между варовитите банки има прослойки от мергелно-варовити материяли или пжк глинеесто-варовити шисти, които мъчно пропускат процежданата дъждовна вода. В такива случаи и в самия карстов терен ще се образуват две или повече долни ерозионни нива, също ще се почне образуване на няколко, едно под друго, реда от пещерни канали. Всеки от тези редове си има свой басейн и време на развитие.

След като настане промяна в водното карстово ниво, а също и в ерозионния базис, хоризонтално отичащите се води намаляват толкова много, што те престават да вършат ерозивна работа. Тогава те

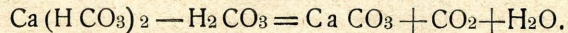
не са в състояние да отнесат и надробените материяли и пещерната основа започва да се насипва. По-край насипване на основата започва да намалява обема на пещерния отвор и от новобразуваните се бигорни вещества в форма на сталактити и сталагмити. Те, новите бигорни материяли, сж резултат на обратните химически процеси, които имаха за резултат разтварянето на калциевия карбонат и обръщането му в кисел калциев карбонат. Последния се намира винаги в достатъчно количество в карсто-

Входа в Леденицата

фот. Ж. Радев

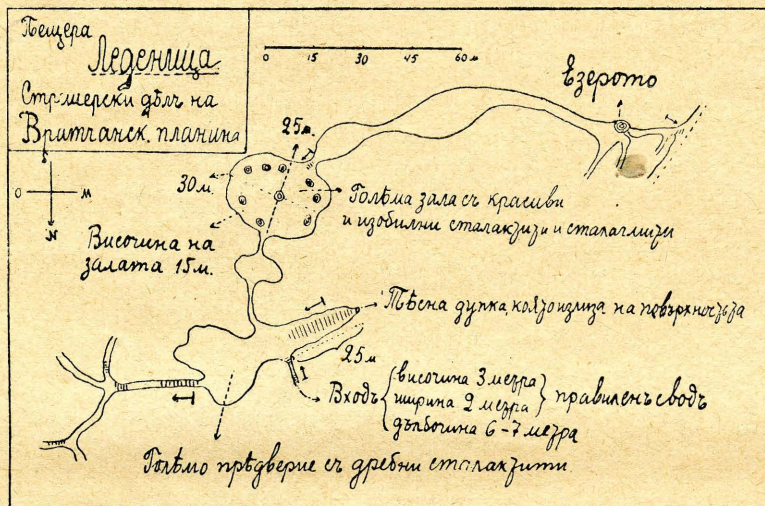
вата вода, циркулираща в скалните теснини, процеци и пукнатини, а от там идва и в пещерните или подземни канали. Такава карстова вода като дойде в съприкосновение с повече въздух — а това става, когато тя капи или струи от сводовете или стените на пещерите — изпарява се, при което възгления двуокис (CO_2) излетижава, а варовикът (CaCO_3) се полепва по стените и сводовете в вид на бигорно вещество. При това се извършва следния химически процес:

Новообразуването се бигорно вещество може да запълни отново пещерната кухина.

Ако ли пжк пещерната кухня остане по-високо от карстовото водно ниво, то няма да се образуват постоянни отцеждания, поради това няма да се образуват и бигорни вещества и пещерата ще продължава да си съществува. Такива пещери се казват сухи пещери. По тяхната основа сжщо не протичат никакви води.

Пещерите имат голямо значение за общите хидрографски отношения на карстовите варовикови терени. В някои случаи те са проводници за отводняване карстовата вода само за ограничени места (валози, вжртопи, слепи долини), а в други случаи те образуват цели подземни реки и речни системи с множество разклонения.

План на Леденицата

рис. Ж. Радев

По стрмните стени на варовиковите платна не са редки случаи да се образуват пещери от еолно вждействие. В такъв случай се образуват кжси и широки сводести отвори. Такива има около изхода на згориградски пролом при „Вратцата.“

След кратките бележки, които дадох за естеството, произхода и развитието на пещерните кухни, както и тяхното значение за геологията, геоморфологията и предисторичната култура, аз ще дам няколко бележки и за самата пещера, по повод на която се казаха горните думи.

Пещерата „Леденица“ се състои от две части: една горна и суха част, която никога не се засяга от течащи води и един северен дял, който отвежда голяма част от водите на Леденишкия валог.

Първата е по-вече хоризонтална и тепърва след голямата зала започва слабо наклонената горна половина, а втората е силно наклонена, като входната ѝ част се намира 8—9 метра по-високо от основата на валога, дето е новия сводест вход. Високият вход е затлачен с изветрели и натрошени материали, които образуват кжм основата при новия вход джлга и стржмна плазня. Това разположение на двата дяла показва и двойно развитие на общата пещерна мрежа.

Те имат една и сжща и.с.-източна посока, но сж с различни нива. Сухата част е по-стара и по-рано развита, а северната половина или поройната част е по-нова. Западната, напречна на канала зад езерото дупка е с няколко метра по-ниска от горното ниво на сухата част и има посоката на леденишката слепа долина. Тази крайна дупка от своя страна има посоката на низката входна част. До като сухият дял е развит, без да се джржи сметка на наклона и падението на варовиковите пластове, поройният дял следи строго падението и наклона и през голямото преддверие се спуща надолу, за да се изгуби с множество разклонения на доле в варовиците. Главния вход на „Леденица“ е в най джлбокия вжртоп на

Леденишкия валог, току под северната основа на Шаровити вжрх (гледай снимката). Той е с 6—7 метра над основата на преддверието и слизането става по джрвена стжлба. От голямото преддверие се слиза надолу — източно по поройните канали, а право на юг през тесен канал се отива в обширната суха част. Потжването на поройния канал понася до 30° наклон. След 40—50 метрово продължение той се разделя на три части, от които само единият е продължение на поройната част, а другите два се отправят на север и на юг. Тези разклонения могат да се проследят само на кжсо разстояние, защото кжм краищата си те се разчленяват и стават по-стржмни и по-тесни. На много места в тях свжршват и други по-малки каналчета. По цялата поройна част и особно крайните низки части, се забелязва голямо изобилие на поройни остатъци — тревни, големи и по-дребни части от сухи клони и джрвесни части, дребни камжнаци и тия.

Това обстоятелство показва, че тази част на пещерата стои в връзка с множество вжртопни ями на леденишкия валог.

Големият канал на сухата част на „Леденица“ е по-типичен. По високата част на преддверието, тжкмо срещу главния вход на пещерата, се намира тесния канал, по който се стига до преддверната част на сухия дял. Втора, още по-тесна и низка дупка води за голямата, разкошно мобилирана с чудни сталактитови и сталагмитови форми, зала. Тя има надлжжна ос до 25 метра, а напречната ѝ стига до 30 метра. Височината на свода понася повече от 15 метра. Почти по всичките части на сводестия таван се спущат разкошни полюлеи от сталактитови групи, които на места достигат дори до основата, като дават илюзия на високи и в средата отжнеци блестящи колони.

По неправилни сталагмитови стжлби в югозападната страна на залата, през по-низжк и тесен канал се навлиза в широката и джлга пещерна алея, която води за „езерото.“ И в нея има разширения, сжщо художествено украсени. Прочутото леденишко

„езеро“ е в третото разширение на алеята. То е копанообразна вдлъбнатина, чиито стени са от яки, бистри и красиви бигорни материяли, които са се напластили от капештата от една пукнатина на свода силно варовита вода. Паничището на „езерото“ е напълнено с кристално бистра вода, която се свлича в изобилие по една разкошна сталактитова колона, нарастнала до такава степен, че е опрела в средището на езерото. Всичко около езерото е изваяно от бистри сталактитови орнаменти.

От „езерото“ на запад пещерата се продължава — но вече силно стеснена — с още около 10 метра и стига напречния сводест и 5—6 м. по-низък канал. За да се влезе в него трябва да се носят и помощни снаряжения. Той, както казах има посоката на общата слепа долина и е насочен към поройната половина на „Леденица“.

Пещерата носи името си „Леденица“ поради това, че тя е хранилище на големи маси лед, който се образува в низката част на голямото пещерно преддверие. Ледът започва да се образува тепърва пролетно време, когато карстовата вода, що насища порите, пукнатините и масата на варовиците, повдигне своето ниво. Второто и най-съществено усло-

вие за образуване на леда се състои в особната форма на пещерата и в обстоятелството, че по нея не става никакво въздушно течение. Както казах, поройната половина, заедно с голямото преддверие е силно наклонена към изток — с.-изток. Поради своето естество ледено студения зимен въздух запълня през входа цялата пещерна кухня под нивото на входа и се напластява надолу чак до последните разклонения на поройната половина. Там залегнал, неговата температурата може да се подигне само от контактното действие на летния топъл въздух. А този процес е твърде дълъг, та и в юлските дни пещерният въздух си остава ледено студен. Тъжко през късна пролет и през ранно лято, при подиганото карстово водно ниво, започва да се усилюва капештата от сводовете на пещерата вода. Падналите по основата водни капки остават в масата на ледено студения въздух и там замръзват. Така се наслояват доста дебели ледени слоеве и понеже повдигане на температурата става бавно, последните се задържат до късно лято, когато количеството на капештата вода намалее, а температурата на пещерния въздух се повиши над 0° С. До това време той играе ролята на ледено хранилище.

ДВА ПЛАНИНСКИ ИЗЛЕТА

от проф. Д-р Каснер, Берлин

I.

Изкачване на Шнеекопе през зимата
1901 год.

Повече от 20 години съж се изминали, обаче този излет стои незабравим пред моите очи, защото той ми показва във висша степен силата и хубостта на природата.

Шнеекопе (Снежка) е едва 1603 м. висок, но той е най-високият пункт от планините, които образуват границата между Прусия и Чехословашко и има напълно алпийски характер. От десетилетия пруският метеорологически институт притежаваше там една проста станция, ръководена повече от четвърт век от пощенския управител Киршшлагер. На първи юни 1900 год. биде открита една голяма кулообразна обсерватория (13.5 м. висока, 9 м. дълга и 5 м. широка) и ангажиран като наблюдател монтьора Шварц; той живее там горе с цялата си фамилия и някои от неговите деца съж „най-високородените“ деца в Прусия. Освен жилището в първия етаж има спалня и стая за изучавания, а в втория етаж се помещава стаята с инструментите за наблюдения. Горе на платформата съж термометрите, ветроизмервачите и уредите за измерване на слънчевата светлина. Здрави железни вжда пазят зданието от твърде силните ветрове.

През Януари 1901 год. трябваше да стане една ревизия, и аз веднага се явих, толкова повече че от

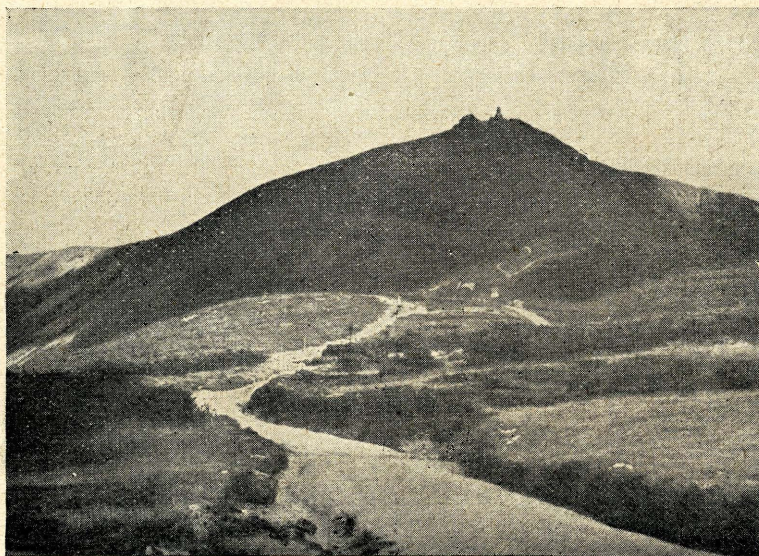
одавна имах желание да видя планината през зимата. Когато заминах от Берлин, валише хубаво и аз се много страхувах за изкачването ми в планината, но дошъл по-близу до нея, аз я видех пред мене в най-хубавата зимна премяна. При пристигането ми вятърът беше твърде неспокоен, а до сутринта той се усили още повече. Това обаче не ме спря, а и моя опитен водач ми предложи път, който водеше отчасти през гората и минаваше покрай много туристически хижи (Bauden), дето при лошо време човек би могъл да се отбие.

Снегът беше от начало дълбок до колене, но понеже беше сух и рохкав и гората го пазеше от завяване, ние се изкачихме бързо до 1000 метра. Намести обаче ние затяхвахме до глезените. От Шлингелбауде (1070) до Хампелбауде (1260 м) пътя вървеше през гората, но тук лежеше такива снежни маси, че ние затяхвахме няколко пъти чак до рамената и с голям труд се измъквахме. Между това имаше и удобни места за минаване, които се разнообразяваха с песента на зимната чулулига (Passerina или Calcarius nivalis). За да достигнем в Хампелбауде, трябваше да скачаме при Кирхентюр един метър; наоколо снегът беше още по-дебел. Вятърът беше се обжърнал вече в буря, развяваше снега, така че едва се виждаше на 10 м. далечина. Пътят от тука водеше през открити места означен през всеки 3—4 метра с високи показалци,

някои разчупени от бурята. Без тях може лесно да се сгреши пътя и да се загине. Преди две седмици само загинаха така две деца на един от пазачите току до самата бащина къща. Затова нашия домакин ни посветва да се върнем, ако загубим показалците.

Сега идеше най-тежката част на пътя. Снегът лежеше 1—2 м. високо, така че често се виждаха само върховете на елите. Той беше се стопил на повърхността от слънцето и през нощта замръзнал, та бе се образувал един сжмнителен леден пласт. Наместа ние пропадахме. Още по-лошо беше, че бурята беше покрила горната повърхност с ледени кристали като огледало и само на неколко метра от къщата ние вече паднахме за първи път. Тежко беше да се

сжвсем бавно повечето пжлзешком напред, защото трябваше на всека крачка да забиваме здраво тоягата, преди да тржгнем по-нататжк. Ние употребихме повече от час за едно место, което летно време се минаваше не даже за половин час. При завоя на пътя на няколко пжти се връщахме, отблжсквани от вятжра, преди да преминем жгжла. Когато най-последойдохме близу до обсерваторията, обхвана ни такава буря, че ние полетяхме с всичка сила срещу стените на сградата. С мжка се мжкнехме край стената, дето бе ни притиснала бурята, докато да достигнем запазената от вятжра страна. Ако бурята ни бе отхвърлила навжн от обсерваторията, ние бихме паднали в една пропаст, 800 м. дълбока, в чешка територия.

Шнеекопе (Снежка), 1603 м.

изправим при бушуващата буря. Очите гореха, понеже бурята удряше ледени игли право в лицето. Всеки 2—3 крачки трябваше да спираме, за да си поемем джха. Най-последойдохме гребена на планината (1400 м.) дето поне вятжра остана зад гърба ни. Бурята ни тласкаше напред, без да ни пита, желяехме ли или не, и ние само внимавахме да не загубим из очи пжтните показалци.

Изведнжж пред нас се изпречи Розенбауде (1400 м.), и ние бихме се отбили на драго сжрце, толкова повече че ни предстоеше едно вжзкачване от 200 м. и бехме вече 7 1/2 часа на пжт, но почна да се смрачава и аз реших да продължим.

Аз вярвах, че вече сме преминали най-лошото, защото тук бех закрит от вятжра, но само на неколко крачки от тук бех вече на друго мнение. Чак сега узнах, как бурята фучи, брули и пищи пред нас; бех се почти отчаял, че ще достигнем върха. Вятжра ни обхвана от лево и не беше вжзможно да се върви прав, и когато се опитах да сторя това, бурята веднага ме свали долу. Ние се движехме

Едва след като очистихме големите буци лед и сняг от брадите и шапките, ни позна наблюдателя, който сжбощи, че вятжржт има една скорост от 25—30 м. в секунда; отделни удари достигаха до 40 м. Цялата обсерватория беше покрита с дебел скреж, който се кжртеше от бурята на големи парчета и падаше с шум. Даже в леглото аз чувствувах трептението на постройката при силните напжни на вятжра.

Слизането на другия ден трая само 2 часа, защото времето беше се поправило, а и ние бехме избрали по-кжс пжт.

След връщането ни в Берлин цяла седмица страната на лицето ми остана вцепенена. Това бе страната, която особено много бе изложена на бурята. Лицето ми беше малко изкривено, устата от лево отворена, даже пиенето бе мжчно. Вжпреки това аз се радвах, че можах да видя планините като метеролог зимно време, да почувствувам стихията на природата на собствения си гжрб.

Хубава е планината летно време, но хубава е и зиме и аз незнай, кое време трябва да предпочета.

II.

Вжзкачване на Витоша през 1906 г.

Още когато бех в Бжлгария през 1900 год. и всеки ден гледах Витоша, тя ме мамеше кжм себе си, толкова повече че бех вече чел вжодушевеното описание на Ami Boué за нейните чудни изгледи. Тогавашния ми опит да се вжзкача през Драгалевци не сполучи. Вжпреки че имаше пжт над манастиря, тогава собствено никакжв пжт, а просто дол, изпжлнен с груби камжни, ние достигнахме една ливада на височина 1600—1800 м. Тук обаче ни обхвана, докато закусвахме, гжста мжгла и ние трябваше да се повърнем.

Когато бех втори пжт в София през 1901 г. навяхнах си крака над Владая, трябваше да лежа цяла седмица и за вжзкачване не можеше и да се помисли. През 1902, 1903 и 1904 год. ходих пак в София, но пак само по за неколко деня.

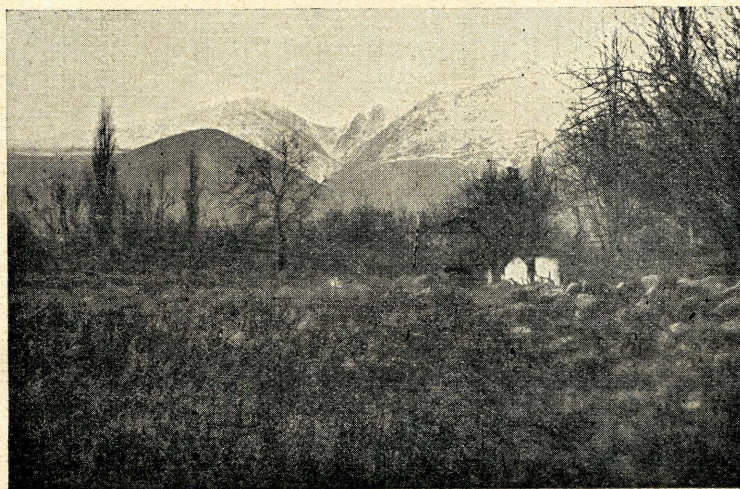
Едва през 1906 год. останах за по-дълго време в този град и предприех ред излети, между другото до Лжджене и Бачковския манастир. На връщане минахме през Костенец за Чам-кория, като възнамеряхме да се възкачим на Мусала. При езерата обаче ни обхвана такава гъста мъгла, че ние загазихме в водата и забелязахме това, когато обущата ни беха вече мокри. Затова ние се върнахме. Двама войника се изкачиха въпреки това горе и ни разправяха после, че само главите им стръчали над мъглата и те не видели нищо.

На следния ден бехме в София и гледахме на другата сутрин (30 август) блеснала пак Витоша. Срещнахме ботаника Стефан Петков и аз изказах мнение, че времето е добро за изкачване на Витоша. Той се съжгли веднага и предложи да заминем още същия ден за Симеоново, там да пренощуваме и рано на другата сутрин да потеглим. Той се погрижи за кола, а приятеля ми Иширков и аз се погрижихме за провизии. В Симеоново обаче ни предложиха за спане в един хан такава стая, че ние се спрехме ужасени пред вратата. Аз съм пренощувал в много села в България, но тази дупка беше най-лошото, каквото аз и моите приятели сме виждали. За ядеге ханджията нямаше нищо, а пжк виното миришеше на спирт.

С спането значи нищо не стана и ние решихме да отидем до едни колиби и там да пренощуваме. Ние искахме да наемем кон за нашите неща, но не се намери. Най-после за носене на багажа ни предложи услугите един селянин. Отначало пжтя беше твърде каменист, но после достигнахме една хубава планинска ливада. Слжнцето беше залязло, и месецът грееше великолепно. На височина от 1500 м. се чу отдалече висок кучешки лай и по съветите на селянина веднага образувахме четиригжлник с гжрбове обжрнати навжтре, като джржахме готови за отбрана нашите тояги. Скоро се приближиха няколко грамадни овчарски кучета. Селянинът им извика дружелюбно, а един пастир тичаше към нас с едри крачки и пушка на ржце и усмири кучетата. Така ние се приближихме до колибата, която лежеше на 1700 м. височина. Тя имаше стени от плет, измазани с кал, покривът ѝ бе обкован с газови тенекии; около колибата бяха натрупани сжчки на камара до 3 м. висока. Тримата пастири пазеха 100 крави, които даваха обаче твърде малко мляко. Мляко и царевича или хляб бе главната храна на пастирите, които си печеха и суджук. Огнята затова бе изкопан в средата на колибата и димът трябваше да излиза през един отвор или през вратата, но това ставаше само когато вътрешно бе благоприятен. Пастирите ни отстжпиха драговошно техните легла, покрити с кожи, а пжк те легнаха на земята до огня — впрочем не беше студено, защото още към 10^{1/2} °C а вечерта аз измерих 12°С, докато същото време

в София бе 10°. Изгледът на дългата редица улични фенери там долу бе величествен.

Аз се опитах, както моите хжркаши другари, да заспя, обаче вятжра, който може би знаеше, че мен в Прусия сж подчинени не ветровете, а измерванията на джждовете, искаше да покаже, че не трябва да се подчинява, духаше през вратата и вкарваше дима в моя жжл. С моето спокойствие беше свжршено, защото димът толкова лютеше в очите ми, че даже завиването ми с палтото през глава непомогна. Най-добре би било да излезех пред вратата и да погледам към заспалата София. Обаче стадото говеда се дебнеше от вжлци, кучетата като лудитичаха и лаяха, а един от бдящите пастири изпразни своето оржжие напосоки в тжмнината. Нито един

Витоша при с. Драгалевци

фот. Любо

час не можах да дремна.

След часа 4 сутринта се надигнахме, пастирите донесоха малко мляко за нас и ние закусихме. Аз неможах повече да трая в колибата и излезох навжн в тжмнината за да наблюдавам изгрева на слжнцето. Тогава си направих следните бележки.

5 часа: Само Искжра и другите реки и блата се виждат като сребжрни нишки.

5¹⁰: Червено-кафяви светли лжчи над Балкана.

5¹⁵: Отгоре се простира една широка, жжлта, светла ивица.

5¹⁸: Жжлтото става по-светло.

5²³: Отгоре се простира сжвсем нежна, пурпурна ивица.

5³⁵: Пурпурът изчезва. Жжлтото се прелива в жжлтозелено. Чува се пжрвата свирка на арсенала в София. Разпознават се постепенно кжщите, слжнцето изгрява.

В 6 часа почнахме възкачването към Черни връх. Витоша, както е известно, има два върха, един по-висок на изток-юго-изток, който има по-малка повжрхнина, и друг малко по-низжк, на запад-северо-запад, който има една по-голяма площ. Тук е

най-доброто място за една метеорологическа обсерватория, за което е казано повече в това списание год. 1922 стр. 41—42. На най-удобното място издигнахме малка каменна пирамида. След това закусихме При пжлно слжнчево осветление и 10⁰ топлина духаше силен източен юго-източен вятжр.

От Черни-вжрх се отправихме по направление кжм Княжево. Отначало попаднахме, тжй като липсваше всякакжв пжт, в изворите на Боянската река, дето трябваше да се катерим по грамадни блокове, обраснали отчасти с мжх, между които се провираше водата. По-кжсно намерихме по-надолу удобен пжт, който ни заведе за няколко часа до Княжево. Там атакувахме една бирарийка и един келнер трябваше да стои винаги на наше разположение. Некои от нас изпиха по седем, даже осем чаши бира, толкова бехме изсжхнали, тжй като през целия горещ ден няхаме нищо за пиене. Траваят ни занесе до София. От тогава няма защо да се срамувам от Витоша. Сжвсем доволен ще бжда, като метеоролог и приятел на планините, само тогава, когато там горе ще стои една наблюдателница и една туристическа хижа. Надявам се да доживея това!

ДРУЖЕСТВЕН ЖИВОТ

XVI редовен туристически сжбор ще се сжстои на 24, 25 и 26 май т. г. в гр. Русе при следната програма:

Сряда, 23 май. — Пристигане на сжборяните от Студена, Радомир, Кюстендил, Дупница, Св. Врач, Самоков, Долна Бяна, Белйово и Т.-Пазарджик в София и потегляне заедно сжс Софийци в 7 ч. вечерта за Русе. На гара Мездра се присждиняват Врачанци, на гара Червен Бряг — Оряховци, на гара Плевен — Плевенци и Ловчанци и на гара Горня Ореховица — Горне Ореховци, Тжрновици, Габровци, Тревненци, Казанлжчани, Ст. Загорци, Бургазци, Пловдивци, Устовци и Харманлийци и вкупом продължават за Русе, дето пристигат на 24 по обед. Варненци, Шуменци и Преславци пристигат в Русе на 23 май вечерта.

Четвжртжк, 24 май. — 2½ ч. след обед откриване на сжбора. Реферат. Точки 1—4 от дневния ред. В 5 ч. след обед задружна разходка с лодки по Дунава до местността Хаберман, дето непринудена среща за опознаване на сжборяните.

Петжк, 25 май, и сжбота, 26 май, продължават заседанията на сжбора, а през свободното време разглеждане на града. На 26 май след обед закриване на сжбора, вечерта градинско увеселение.

На 27 май, неделя, останалите в Русе сжборяни участвуват в празненството на младите ни другари юноши-туристи по случай 15 годишния юбилей на местния клон Дунав от Ю. Т. С.

Следсжборни излети:

1. Дунавски (петдневен) от Русе до Видин по Дунава, от там — Орешец—Белоградчик—Мездра—разотиване.

2. Черноморски (петдневен) от Русе—Абоба—Варна—Месемврия—Анхило—Бургаз — разотиване.

3. Планински (осем до десет-дневен): Русе — Тжрново — Габрово — Острец — Юмрукчал — Карлово — Богдан — Стрелча — Панагюрище — Оборище — Вакарел — разотиване.

Дневния ред на сжбора е следния:

1. Откриване на сжбора.
2. Реферат.

3. Приемане нови клонове.
4. Проверка пжлноощията на клоновите пратеници.
5. Отчет на настоятелството.
6. Доклад на контролната комисия.
7. Кратки отчети на клоновите пратеници.
8. Реферат.
9. 25 годишния юбилей на дружеството и юбилеен сборник.

10. Бюджет за 1923/1924 година.

11. Правилници за сжборите и сжборните фондове, за хижестроене, за вжтрешния ред и стопанисване на хижите, за Фонд Панайодов и др.

12. Реферат.

13. Разни.

14. Избиране четирима членове на Централното Настоятелство вместо излезлите по жребие Васил Захариев, Д-р Ив. Велков, Д-р Крум Дрончилов и Д-р П. Пеев, 4 запасни члена на сжщото и 3 члена за контролна комисия.

15. Определяне мястото на XVII редовен дружествен сжбор, и

16. Закриване на сжбора.

Предвиждат се следните реферати: Ст. Н. Шишков (Пловдив) Актуелните задачи на туризма, Н. Галчов (София) Новите насоки на туризма, Ил. Антонов (София) Необходимото в организацията и Ил. Бжрдаров (Плевен) Организиране на многодневния излет.

Нови клонове. — По инициативата на г. г. Св. х. Иванов и Ив. П. Вжлчев в гр. Харманли се е сжстояло на 11 март т. г. едно сжбрание от любители на природата, което е решило образуването на клон от Б. Т. Д. в града под името Родопи. Сжбранието е определило членски внос по два лева месечно и 5 лв. записнина, като е натоварило избраните от него настоятелство и контролна комисия да изработят устав на клона. В настоятелството са избрани: за председател Св. х. Иванов, подпредседател Ив. Анастасов, секретар-касиер Ив. Т. Вжлчев и сжветници Делчо Тодоров, Васил Златаров и Сийка Овчарова. На сжбранието са присжтствуващи 32 члена. Пожелаваме бжрзо развитие и добжр успех на Родопи!

— На 21 февруари т. г. в гр. Ловеч група туристи и любители на природата се сжбрали да разменят мисли за образуването на туристическо дружество в града им. Избрана е била комисия, която да проучи вжпроса, изработи устав и подготви основаването на клон от Б. Т. Д. На 24 март се е сжстояло учредително сжбрание в присжтствието на 25 души членове, което е приело устава на клона и избрало пжрвото му настоятелство в сжстав: председател Ник. Стоищев, подпредседател Ник. Атанасов, касиер Веса Сиркова, секретар Петжр Вжтев. На 11 март клона тжжржествено е бил кржстен Стратеш. Пожелаваме хубава дейност и добжр успех на Стратешци!

† **Константин Карастоянов.** — На 14 март т. г. е починал след кратко боледуване в Александровската болница, София, подпредседателя на Св. Врачкия клон Елин вжржх от Б. Т. Д. г. Константин Карастоянов. Мир на праха му!

Поправка. В миналия брой на Бжлгарски Турист (книжка 7) един пасаж от отчета на Пловдивския клон Калоянов Вжржх се е вмжкнал в отчета на Софийския клон Алеко Константинов, а именно:

След отчета на настоятелството и на контролната комисия, които сжбранието е одобрило, то е гласувало бюджета на клона за идната година, в който са предвидени между другото и 1500 лв. за поставяне на показалци, табели и белязане на пжтища. За тази цел сжбранието е избрало и специална комисия при клона.

В настоятелството на Пловдивския клон Калоянов Вжржх сж избрани за сжветници освен г. Н. Груев и г. г. Кжнчо Попов и Георги Шивачев.

Редактор: Ив. Велков.

Придворна Печатница.